

DINAMICA MORTALITĂȚII ÎN BASARABIA ÎN A DOUA JUMĂTATE A SECOLULUI AL XIX-LEA.

(Studiu de caz: Slobozia Bolohanului, județul Orhei)

Nicolae CHICUȘ, dr., prof. univ.

Summary

The presented case is dedicated to one out of the many new directions of research on Basarabia's dynamics of population. Based on reach archives, and making use of the parochial registries, one of the three traces (birth, wedding, and death) left by the humble ones for history is discussed.

Dozens of parochial registries of the "Sfantul Nicolae" church in Orhei district, have been carefully studied taking into consideration only the cases of deceases as a component of population's movement during the last two decades of the tsarist occupation.

A special attention is given to one of four aspects of decease, i.e. a seasonal one. The seasonal aspect of deceases presents the variation of the mortality depending on the weather and seasons. The pick of this variation corresponds to summer months, especially to august (13,90% out of all defuncions) determined by the consumption of unripe and unwashed vegetables and fruit, followed by march (over 10,14%) determined by serious broncho-pulmonary infections caused by cold in insufficiently heated houses.

Thus, the main "causes" of the decease have been outlined, indicating to the fact that the average rate of mortality is almost twice as much as that in Western European countries.

Studierea dinamicii populației din trecutul nostru nu atât de îndepărtat, în condițiile când Republica Moldova din an în an este supusă unui „periculos” declin demografic, ne-ar permite nu numai să cunoaștem specificul din Basarabia din a doua jumătate a sec. al XIX-lea, dar și, de ce nu, să prognozăm anumite căi de ameliorare a situației actuale.

În articol abordăm problema dinamicii populației Basarabiei

printr-un studiu de caz: biserica ortodoxă „Sfântul Nicolae” din centrul județean Orhei unde își înregistrau cele trei evenimente cruciale din viața locuitorii din Slobozia Bolohanului. Limita de jos a cercetării ne-o propunem anul 1859, anul celui de al 10-lea recensământ (revize) din Rusia. Limita superioară primul recensământ general al populației efectuat în Rusia țaristă.¹ Ne-am axat pe o perioadă de 40 de ani, care ne-a permis să analizăm cea de a doua componentă a micșorării naturale a populației, mortalitatea.

Caracteristicile mortalității constituie expresia gradului general de dezvoltare economică, socială, culturală a unei societăți.

Fenomen biologic, dar și social, mortalitatea pe parcursul acestor patru decenii evoluează sub influența diferitor factori și nu în ultimul rând de cei de origine medico-biologică.

Ca surse pentru studierea acestei componente a dinamicii populației am folosit informațiile din registrele parohiale de evidență a deceselor, stocate în câteva fonduri în Arhiva Națională a Republicii Moldova.

Informația acumulată sistematizată și expusă în tabelul nr. 1., ne permite să susținem că pe parcursul acestor patru decenii media deceselor a evoluat de la 10 decese în perioada 1859/1863 și 1969/1873 până la 96 decese în perioada 1889/1893, înregistrând pe întreaga perioadă o medie de 35,75 decese. Media deceselor anual pe parcursul acestor 4 decenii este 8,6 oameni.

Tabelul nr.1.

Dinamica deceselor în Slobozia Bolohanului (1859-1898)

Anul	Bărbați		Femei		Total general
	total	%	total	%	
1859/1863	8	80,0	2	20,0	10
1864/1868	9	50,0	9	50,0	18
1869/1873	6	60,0	4	40,0	10
1874/1878	16	55,2	13	44,8	29
1879/1883	28	60,9	18	39,1	46

¹ Первая всеобщая перепись населения Российской империи 1897 г. III Бессарабская губерния. СПб. Типография «Слово», 1905.

1884/1888	16	57,1	12	42,9	28
1889/1893	51	53,1	45	46,9	9,6
1894/1898	30	61,2	19	38,8	49
Total	164	57,34	122	42,66	286

Sursa: Arhiva Națională a Republicii Moldova, F.211, inv.5, d.169, p.98; d.186, p.97-101; d.189, p.92-96; d.238, p.94; d.201, p.100-104; d.205, p.114-123; d. 230, p.100-104; d.217, p.22; d.222, p.94-98; inv.13, d.76, p.91-100; d.81, p.83-87; d.99, p.85-93; d.106; p.103-117; d.120, p.96-102; inv.5, d.290, p.93-95; d.291, p.81-86; d.292, p. 87-95; d. 293, p.81-94; d.290, p.100-109; d.296, p.106-115; d.298, p.95-104; d.299, p.102-110; d.300, p.103-106; d.304, p.44-55; d.305, p.109-116; d.369, p.1217-1227; d.370, p.114-119; d.371, p.92-106; d.379, p.147-152; d.381, p.133-141; d.385, p.470-477; d.387, p.86-101; d.455, p.116-125; d.457, p.104-109; d.461, p.158-163; d.466, p.96-110; d.468, p.446-448; d.471, p. 442-446.

Bineînțeles că la creșterea numărului deceselor direct proporțional a influențat și creșterea numărului populației (pe parcursul acestor patru decenii populația s-a dublat). Analiza datelor din tabel ne permit să constatăm trei perioade când media mortalității este mai mare decât media mortalității din perioadele limitrofe.

Dacă mortalitatea în perioada 1864-1868 este cu 80% mai mare, iar mortalitatea în perioada 1879-1884 este cu 58,6% mai mare decât media perioadelor limitrofe, atunci mortalitatea în perioada anilor 1889-1893 este cu 286, 5% mai mare decât media perioadelor limitrofe.

Dacă analizăm această situație prin prisma mortalității anuale atunci situația este și mai catastrofală. Apogeul creșterii mortalității a fost anul 1893- 54 de decese². Anual numărul deceselor a suferit variații și mai mari. De la 2-3 decese în anii 1859,1863,1867 pînă la 54 decese în anul 1893.

Dacă în primul exemplu cauza principală a creșterii mortalității au fost epidemii de holeră din 1866³, atunci ultimul caz a fost determinat de epidemia de difterie. Din 102 decese înregistrate la biserica Sf. Nicolai din Orhei 54 erau din Slobozia Bolohanului.

Epidemia a apărut pe neașteptate . După un an (1892) când în

² Arhiva Națională a Republicii Moldova (ANRM) F. 211. inv. 5. d.455, p.114-119.

³ Таблицы смертности от холеры за 1866 и 1872 годы. Кишинев, типография Шлимовича, 1893 г.

localitate au decedat în total 5 persoane⁴, brusc începînd cu 5 februarie 1893 pleacă în lumea celor drepți fiica lui Constantin Costiuc, Irina în vîrstă de 6 ani⁵. Dezmațul continuă pînă la 20 noiembrie cînd din rîndurile bolohănenilor este luat feciorul de 15 ani a lui Nichita Rusu-Nicolai⁶. Urmează un an relativ stabil cu o mortalitate mai jos de nivelul mediu în total 4 decese⁷.

A fost o catastrofă pentru localnici. Pe parcursul anului n-a fost celebrată nici o căsătorie⁸. În anul următor brusc scade natalitatea⁹.

Un alt aspect al cercetării este determinat de repartizarea numărului de decese după sexe. Pe parcursul acestor 4 decenii constatăm că din cele 286 de decese cota parte a bărbaților constituie 57,34 % sau cu 14,68 % mai mare decît a sexului feminin. Din cele 8 etape numai în una din 1864 pînă în 1868 raportul dintre decesele masculine și feminine este de 50 la 50. Restul etapelor sunt dominante de decesele bărbaților. Cota cea mai înaltă fiind atinsă în anii 1859-1863 cînd raportul dintre decesele feminine și masculine este de 1 la 4.

Un alt aspect al cercetării este structura mortalității pe grupa de vîrstă. (Tabelul nr. 2). Din totalitatea de decese din localitatea cercetată pe parcursul acestor patru decenii, majoritatea absolută (72, 03%) e după copii de vîrstă pînă la 15 ani. Dintre ei 81,55 % o alcătuiau copii de vîrstă pînă la 5 ani.

Tabelul nr.2

⁴ ANRM U. 370, p.114-119.

⁵ Ibidem d. 371, p. 92.

⁶ Ibidem d. 371, p.106.

⁷ Ibidem d. 381, p.133-141.

⁸ Ibidem d. 371.

⁹ Ibidem d. 379, p. 314-317.

Dinamica structurii mortalității pe grupe de vîrstă (1859-1898)

Anul	Grupa de vîrstă										total
	0-5 ani				6-15 ani		16-60 ani		Peste 60 ani		
	inclusiv 0-1 an										
	total	%	total	%	total	%	total	%	total	%	
1859/ 1863	2	50,0	4	40,0	1	10,0	4	40,0	1	10,0	10
1864/ 1868	2	28,6	7	38,9	5	27,8	5	27,8	1	5,5	18
1869/ 1873	3	75,0	4	40,0	1	10,0	3	30,0	2	20,0	10
1874/ 1878	4	28,6	14	48,3	3	10,3	7	24,1	5	17,3	29
1879/ 1883	1	4,2	24	52,2	6	13,0	7	15,2	9	19,6	46
1884/ 1888	6	40,0	15	53,6	2	7,1	7	25,0	4	14,3	28
1889/ 1893	24	38,1	63	65,6	17	17,7	12	12,5	4	4,2	96
1894/ 1898	24	64,9	37	75,5	3	6,1	2	4,1	7	14,3	49
Total	66	39,29	168	58,74	38	13,29	47	16,43	33	11,54	286

Sursa: Arhiva Națională a Republicii Moldova, F.211, inv.5, d.169, p.98; d.186, p.97-101; d.189, p.92-96; d.238, p.94; d.201, p.100-104; d.205, p.114-123; d. 230, p.100-104; d.217, p.22; d.222, p.94-98; inv.13, d.76, p.91-100; d.81, p.83-87; d.99, p.85-93; d.106; p.103-117; d.120, p.96-102; inv.5, d.290, p.93-95; d.291, p.81-86; d.292, p. 87-95; d. 293, p.81-94; d.290, p.100-109; d.296, p.106-115; d.298, p.95-104; d.299, p.102-110; d.300, p.103-106; d.304, p.44-55; d.305, p.109-116; d.369, p.1217-1227; d.370, p.114-119; d.371, p.92-106; d.379, p.147-152; d.381, p.133-141; d.385, p.470-477; d.387, p.86-101; d.455, p.116-125; d.457, p.104-109; d.461, p.158-163; d.466, p.96-110; d.468, p.446-448; d.471, p. 442-446; d.475, p.620-626; d.481, p.36-43.

Pe întregul parcurs al acestei perioade cota mortalității în această grupă de vîrstă (pînă la 5 ani) a fost tot timpul în creștere de la 40 % în anii 1859-1863 pînă la 75 % în anii 1894-1898. Apogeul cotei mortalității anuale este atins în tragicul an 1893 cînd trece pragul de 90 % din totalitatea deceselor¹⁰.

Cauzele sunt multiple. Atît de ordin medico-biologic, cît și economic. În opinia noastră credem că această situație a fost determinată și de împrăștierea țăranilor.

Din cei 168 copii de pînă la vîrsta de 5 ani – 66 sau 39,29 %

¹⁰ Calculat după ANRM. f.201, inv.5, d. 461, p.158-163.

au fost copii de vîrstă pînă la 1 an.

Problema atît de gravă a mortalității infantile era determinată de îngrijirea necalitativă a lor. O bună parte din ei decedau în lunile de vară, în lunile de o intensitate mărită a lucrărilor agricole.

Cît privește grupa de vîrstă de la 16 pînă la 60 de ani. Dinamica deceselor în această grupă a cunoscut anumite varietăți, dar în linii mari ea a fost în permanentă descreștere de la 40 % în perioada 1859-1863 pînă la 4,1 % în 1894-1898. Cota mortalității în această grupă de vîrstă pe parcursul acestor 4 decenii a alcătuit 16,43 %.

Grupa de vîrstă peste 60 de ani a avut și ea pe parcurs anumite varietăți, dar pe parcursul întregii perioade ea a fost în permanentă creștere de la – 10 % în 1859-1863 pînă la 14,3 % în 1894-1898, alcătuiind în mediu 11,54 % din totalitatea celor decedați. Creșterea a fost determinată, în opinia noastră atît de creșterea numărului populației în localitate, cît și de creșterea vîrstei medii de viață.

Următoarea abordare nenominativă în studierea acestei componente a dinamicii populației e determinată de aspectul sezonier al mortalității destul de important pentru demografie, deoarece apreciază variația deceselor în dependență de timp și în funcție de anotimpuri. Din cele 286 de decese în perioada studiată (1859-1898) se remarcă o distribuție inegală a deceselor în funcție de anotimpuri. Dacă asupra ratei mortalității ar influența numai factorul natural și în primul rînd temperatura, atunci ar trebuie ca cota cea mai mică a mortalității ar coincide cu lunile de vară. Analiza informației din tabelul 3 ne demonstrează însă o situație invers proporțională temperaturii. Cea mai mică cotă, 59 de decese sau 20,64 % în lunile de iarnă, urmată de lunile de primăvară și toamnă cu respectiv 67 și 68 de decese sau cîte 23, 42 % și 23,77 %. Cota cea mai înaltă a mortalității este atinsă în lunile de vară – 92 de decese sau 32,17 %.

O viziune mai amplă o vom avea dacă abordăm această problemă prin prisma lunilor anului. Lunar în această perioadă au

decedat în mediu cîte 23,8 persoane. Majoritatea absolută a lunilor (7 din 12) au o cotă mai joasă decît media perioadei studiate și numai 5 luni (august – 40 persoane, iulie – 31 persoane, aprilie, octombrie cîte 29 persoane, ianuarie – 25 persoane) au o cotă a mortalității peste media perioadei studiate. Și în acest caz apogeul ratei mortalității cade în lunile de vară (iulie cu 30,2 % și august cu 72,3 % mai mult) urmate de octombrie și aprilie cu 21,8 % mai mult decît media anuală. Încheie lunile cu rata mai mare decît media anuală – ianuarie cu 5 %.

Mortalitatea este mai ridicată, după cum ne demonstrează datele tabelului, în lunile de vară. Mai ales iulie și august – unde sunt concentrate aproape 25 % din totalitatea deceselor, mai ales în rîndurile copiilor. Aceasta se datorează abuzurilor în folosirea legumelor și fructelor nu îndeajuns coapte, adesea ori nespălate, dar și muncii istovitoare a adulților la cosit și seceriș mai ales a mamelor, care nu aveau timp îndeajuns să-și crească copii, deseori lăsîndu-i sub supravegherea fraților nu cu mult mai mari decît ei.

Următorul „salt” coincide cu luna martie. Începutul sezonului muncilor agricole de primăvară, completat cu restricțiile legate de Postul cel Mare. Oamenii înferbîntați, în contact cu aerul amăgitor al primăverii, cu un regim alimentar destul de modest, cădeau pradă numeroaselor îmbolnăviri, care duc la creșterea cotei deceselor.

Tabelul nr.3

Dinamica mortalității sezoniere (1859-1989)

Luna anul	01	02	03	04	05	06	07	08	09	10	11	12	total
1859/ 1863	2	1	1	2	-	-	3	1	-	-	-	-	10
1864/ 1868	2	-	1	1	-	-	3	6	1	1	1	1	17
1869/ 1873	2	2	1	1	1	1	-	1	-	-	-	1	10
1874/ 1878	7	3	1	3	1	5	1	1	1	1	1	4	29
1879/ 1883	5	3	4	3	4	-	1	1	6	10	5	4	46
1884/	3	-	2	2	1	3	5	7	2	1	2	-	28

1888													
1889/ 1893	1	10	5	7	2	9	17	17	5	13	7	3	96
1894/ 1898	3	-	5	11	7	3	4	4	2	3	5	2	49
total	25	19	20	29	18	21	31	40	18	29	21	15	286
%	8,74	6,65	6,99	10,14	6,29	7,34	10,84	13,99	6,29	10,14	7,34	5,25	100

Sursa: Arhiva Națională a Republicii Moldova, F.211, inv.5, d.169, p.98; d.186, p.97-101; d.189, p.92-96; d.238, p.94; d.201, p.100-104.d.205, p.114-123; d. 230, p.100-104; d.217, p.22; d.222, p.94-98; inv.13, d.76, p.91-100; d.81, p.83-87; d.99, p.85-93; d.106; p.103-117; d.120, p.96-102; inv.5, d.290, p.93-95; d.291, p.81-86; d.292, p. 87-95; d. 293, p.81-94; d.290, p.100-109; d.296, p.106-115; d.298, p.95-104; d.299, p.102-110; d.300, p.103-106; d.304, p.44-55; d.305, p.109-116; d.369, p.1217-1227; d.370, p.114-119; d.371, p.92-106; d.379, p.147-152; d.381, p.133-141; d.385, p.470-477; d.387, p.86-101; d.455, p.116-125; d.457, p.104-109; d.461, p.158-163; d.466, p.96-110; d.468, p.446-448; d.471, p. 442-446; d.475, p.620-626; d.481, p.36-43.

A treia poziție în „goana după moarte” îl ocupă luna ianuarie (8,74 %). Cauzele lor sunt legate în această perioadă a anului de acute afecțiuni bronho-pulmonare, determinate de frigul din casele prost încălzite, dar și de slăbirea organismului după o toamnă de muncă istovitoare, urmată de un post destul de rigid.

Aceasta este situația în urma analizei integrale a perioadei cercetate. Dacă divizăm această perioadă atunci apogeul cotelor mortalității în etapa întâia (1859-1878) cade în lunile de iarnă. Aceiași situație se urmărește și atunci când analizăm anual evoluția mortalității, inclusiv și asupra majorității anilor din a doua etapă.

Specificul analizat mai sus este determinat de epidemia de difterie din 1893, care a rupt din rîndurile bolohănenilor – 54 de suflete, majoritatea absolută fiind copii.

Mortalitatea ca una din componentele de bază a dinamicii populației în a doua jumătate a secolului al XIX- lea era destul de înaltă.

Cauzele sunt multiple. Alimentația, ce lăsa de dorit, lipsa personalului medical, lipsa elementară a igienei, epidemiile iată doar

cele mai frecvent întâlnite. Registrele de evidență a deceselor consemnează drept cauză diferite boli. Pe parcursul acestor patruzeci de ani dominantă între cauzele deceselor copiilor, mai ales pînă la o lună, sunt „convulsiile”. Locul secund îl ocupă decesele din cauza „pneumoniilor” și „tuberculozei”, după care vine „răceala”. Locul patru îl deține aproape stabil grupa de vîrstă peste 60 de ani cu „surmenajul fizic”. Important că din această cauză adesea au murit și bărbații de pînă la 60 de ani. Printre ei este și bunelul bunelului meu Nistor Chicuș, care s-a dus în lumea celor drepți din această cauză la vîrsta de 55 de ani¹¹.

Un loc deosebit în șirul deceselor îl ocupă și „difteria”. Rar întâlnită pe parcursul întregii perioade, a fost catastrofală, mai ales în rîndul copiilor, în anul 1893, fiind de aproape 7 ori mai mare decît cota medie a mortalității în acești patruzeci de ani.

ȘTIINȚA ISTORICĂ ÎN SISTEMUL DE PROPAGANDĂ A RSSM

Valentin BURLACU, dr., conf. univ.

Summary

A fundamental characteristic of totalitarian communist regime is a complete service of history towards politics. After the annexation of Bessarabia to the USSR in 1944 through a falsified history, rewritten systematically depending on the objectives imperial center, or implanted several generations „values” foreign national interests. Ideological myths created by the new regime had as main objective to justify the domination of the tsarist and then Soviet over the territory between the Prut and Nistru.

Problema corelației dintre știința istorică și politică este mereu actuală și comportă necesitatea limitării maximale a ingerinței politicului în istoriografie. O trăsătură caracteristică a regimului

¹¹ ANRM d. 461, p. 160.